

# – הרב עדיאל ויג שליט"א –

## חמץ הנמצא בחנות

### האם תולים אותו בחנות או בפועלים?

ראשי פרקים:

- א. האם הולכים אחרי הפועלים או אחרי בעל החנות
- ב. הסבר הראב"ד לשתי השיטות
- ג. הסברים נוספים לשיטת ר"ח שהולכים אחרי הפועלים
- ד. הטעם שלדעת רש"י אין תולים את החמץ בפועלים הנכרים
- ה. איזו סחורה הייתה במלאי?
- ו. דין ספק חמץ שעבר עליו הפסח
- ז. ביאור החת"ס: הסבר הברייתא ע"פ התוספתא

#### א. האם הולכים אחרי הפועלים או אחרי בעל החנות

מובא בגמרא (לא:): "חנות של ישראל ומלאי של ישראל ופועלי נכרים נכנסים לשם, חמץ שנמצא שם אסור בהנאה". לפי גרסתנו בברייתא לא תולים את החמץ בפועלים אלא במלאי, וכמו שכתב רש"י 'אסור', אבל גירסת ר"ח היא להיפך, ולגירסתו לעולם תולים את החמץ בפועלים ולא בחנות.

#### ב. הסבר הראב"ד לשתי השיטות

בדברי הראב"ד [בהשגות על הרי"ף ד"ה והא דתניא] מבואר שלפי שתי הנוסחאות תולים את החמץ בפועלים, אלא שנחלקו הנוסחאות אם שייך יאוש בחמץ שנפל בחנות, או שדינו כפקדון שניתן ביד בעל החנות, שלפי הגירסא שלפנינו מדובר שנתייאשו הפועלים וזכה בו בעל החנות, ולכן

## חמץ הנמצא בחנות

הולכים אחר בעל החנות, ולנוסחת ר"ח אינם יכולים להתיימשך והוא כפקדון ביד בעל החנות, ולכן אם הפועלים נכרים ובעל החנות ישראל מותר, כיון שלא קיבל עליו אחריות, ואם הפועלים ישראלים ובעל החנות נכרי אסור, מפני שהוא כמפקיד חמצו ביד הנכרי [וראה עוד להלן בסעיף ה את דברי הב"ח ששתי הגירסאות תלויות בשאלה איזו סחורה הייתה בחנות].

### ג. הסברים נוספים לשיטת ר"ח שהולכים אחרי הפועלים

**הרמב"ן** (בחידושו ד"ה ה"ג) **והר"ן** (בחידושו ד"ה חנות) הסבירו בגירסת ר"ח, שבחנות של ישראל אין תולין את החמץ בישראל, שהרי ודאי בדק את חנותו לפני הפסח מחמץ, "ובפסח חמץ ביד ישראל מאי בעי", שודאי בפסח עצמו אין לו מאיפה להביא חמץ, ואם כן בהכרח שבא מהפועלים הנכרים, והחנות לא זכתה לו, מפני שרבים נכנסים בה ואינה רשות המשתמרת לו, כמו ששינונו (**ב"מ** כו:): שהמוצא בחנות הרי אלו שלו, ועוד שהרי אין זו זכות לו לקנות את החמץ אלא חובה, שהרי יעבור בבל יראה, ואין חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו דבר שהוא חובה לו, שאין חבין לאדם שלא מדעתו. אבל בחנות של נכרי ופועלים ישראלים, החמץ אסור, ולא מפני שחוששים שנפל מהפועלים בפסח, שלא נחשדו ישראל על החמץ, אלא שחוששים שנפל מהם קודם הפסח ולא זכה בו בעל החנות, וממילא לא יצא החמץ מרשות הפועלים ונאסר בהנאה בפסח, ואע"פ שנתייאשו ממנו והפקירוהו, ונמצא שלא עברו עליו בבל יראה, מ"מ גזרו חכמים על חמץ של ישראל אפילו לא ידע שהוא קיים, ואפילו הפקירו או בטלו, כדי שלא יערים אדם לומר שהפקיר את חמצו ויזכה בו אחר הפסח, ואינו מותר אלא אם זכה בו נכרי.

[**הרמב"ן** הוכיח דין זה מהמשנה (**ב"ק** צו:): שגזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו 'הרי שלך לפניך', כלומר שיכול להחזירו אע"פ שאסור בהנאה ולא שוה כלום, והמפסיד מכך הוא הנגזל, והוא הרי לא עבר עליו בבל יראה שהרי לא היה ברשותו בפסח, ואע"פ כן אסרוהו חכמים בהנאה, כיון שכל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור ואפילו לא עבר עליו בבל יראה]. **ערוך השולחן** (תמט ב') הסביר שלר"ח הולכים אחר הפועלים, היות והם רבים ואילו בעל החנות אינו אלא אחד.

## אביב לה'

**מהר"ם חלאווה** (ד"ה ת"ר) כתב שמה שלר"ח תולים בפועלים ישראלים לחומרא הוא רק אם כל הפועלים ישראלים, אבל אם היו גם נכרים בין העוסקים בסחורה, תולים בהם להקל.

### **ד. הטעם שלדעת רש"י אין תולים את החמץ בפועלים הנכרים**

הקשה **הרמב"ן** (ד"ה ת"ר), למה לשיטת רש"י תולין את החמץ בבעל החנות שהוא ישראל, והלא מן הסתם כיבד את חנותו מחמץ לפני הפסח, וא"כ היה לנו לתלות בפועלים הנכרים שהביאו את החמץ לשם בתוך הפסח, ותירץ שמכיון שחמץ זה היה אבוד ונמצא עכשיו, יש לנו לחוש שבדק ולא מצא אותו, שהיה טמון במקום שאין מכניסים בו חמץ ולא בדק שם, משום שכל דבר שהוחזק אבוד יש לחוש שנאבד מזמן מרובה ולא נמצא אלא עכשיו. הוסיף **רבינו דוד** (ד"ה כך) שאף שאפשר לתלות גם בפועלים נכרים, מ"מ הולכים לחומרא ואוסרים את החמץ מספק. **הט"ז** (תמ"ט, א') כתב, שאם היה זה ספק היה לנו ללכת לקולא ולתלות בפועלים הנכרים, וצריך לומר שיותר יש לנו לתלות את החמץ במלאי הקבוע מאשר בפת של פועלים שנכנסים ויוצאים ואינם קבועים, ואם הכניסו חמץ יש לומר שאכלו אותו מיד.

**המקור חיים** (שם באורים א') ביאר שטעם רש"י שאע"פ שמן הסתם נפל מהפועלים, מ"מ חוששים שנפל מהם לאחר שבדק וקודם זמן איסורו וממילא זכתה לו חצירו, ועוד י"ל שאפילו אם נפל שם לאחר זמן איסורו שאינו רוצה לזכות בו, מ"מ סובר רש"י שגם חמץ של הפקר המונח בחצירו חייב לבערו עכ"פ מדרבנן, ואם לא ביערו נאסר בהנאה לאחר הפסח.

### **ה. איזו סחורה הייתה במלאי?**

**רש"י** כתב: מלאי של פת. מהר"ם חלאווה (ד"ה ת"ר) כתב שלכן פירש"י מהמלאי של פת, כי אם היה המלאי מסחורה אחרת יש לנו לתלות את החמץ בפועלים שהם רוב הנכנסים לשם, אבל עכשיו שהמלאי הוא מפת אנו תולים בחמץ של החנות הקבוע שם, שיש לנו לומר 'כאן נמצא וכאן היה', ולא לתלות בחמץ של פועלים שאינו קבוע. וכן בדין השני, שהחנות של נכרי והפועלים ישראלים, ג"כ מדובר במלאי של פת, שאם אין המלאי

## חמץ הנמצא בחנות

של פת יש לנו לתלות את החמץ בפועלים [כי כשאינ המלאי של פת יש יותר לתלות החמץ בפועלים הרגילים לאכול בחנות מאשר בבעלים שלא רגיל לאכול שם (ב"ח תמ"ט ד"ה וזה)], והוסיף, שגם לר"ח יש לפרש שהמלאי של פת, שאל"כ מה באה הברייתא להשמיענו שהולכים אחר הפועלים, והלא פשוט שמאחר שאין לתלות בחנות שאין שם מלאי של פת.

אבל הב"ח (תמ"ט ד"ה וזה) כתב שמדובר שהיתה זו סחורה אחרת ולא פת, ובאה הברייתא להשמיע שתולים בפועלים ואין אומרים שמהסתם ביערו את חמצם, וחמץ הנמצא של גוי הוא [והפר"ח (א) כתב שבאה הברייתא להשמיע שלא זכה בעל החנות בחמץ מדין חצר, כי אינו רוצה שתקנה לו חצרו דבר של איסור]. וכתב עוד הב"ח, שלפי זה נראה שלא נחלקו רש"י ור"ח, אלא שניהם מודים שבסחורה של פת תולים בחנות, ובסחורה אחרת תולים בפועלים [והעיר שבטור שם משמע שמחולקים רש"י ור"ח].

הט"ז (תמט א) כתב שיתכן לומר שנחלקו, שלר"ח אם היה מלאי של פת מותר לעולם, בין אם החנות של ישראל ופועלים נכרים, ובין להיפך, כי מכיון שאיסור זה של חמץ לאחר הפסח אינו אלא קנס מדרבנן יש להקל בספיקו, אבל לרש"י המלאי עיקר, ותולין בו יותר מהפועלים, בין להקל ובין להחמיר. והפר"ח (תמט א) כתב, שאם מדובר בסחורה שאינה של פת, אז מה היה לברייתא צורך להשמיענו אם המלאי של ישראל או של גוי, והלא אין נפק"מ, אלא ודאי כדברי הב"י, שגם לר"ח מדובר במלאי של פת.

### ו. דין ספק חמץ שעבר עליו הפסח

**לשון הברייתא:** "אסור בהנאה ואצ"ל באכילה", וכן בסיפא נאמר שמותר באכילה ואצ"ל בהנאה. הקשה הב"ח (תמ"ט א' ד"ה חנות) למה הוצרך התנא לומר דין אכילה ודין הנאה, היה לו לכוללם יחד ולומר בסתמא אסור ומותר כמו בכל מקום, ותירץ ע"פ מה שחידש שספק חמץ ועבר עליו הפסח אסור באכילה ומותר בהנאה, שמכיוון שאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא רק קנס דרבנן, לא החמירו לאסור בהנאה, ולזה הוצרך התנא להשמיענו שברישא אסור אפילו בהנאה מכיון שתולין אותו

## אביב לה'

בישראל בתורת ודאי ולא בתורת ספק, ובסיפא מותר אפילו באכילה כיון שתולין אותו בנכרי בתורת ודאי ולא בתורת ספק. וכתב הפרי מגדים (א"א ב') שאינו יודע טעם לחלק בין אכילה להנאה שהרי שניהם אסורים רק מדרבנן.

**רבינו דוד** (ד"ה כך) כתב בדעת רש"י שמה שתולין בחנות של ישראל שמה נשאר בה חמץ מלפני הפסח ואין תולין להקל בפועלים נכרים, היינו מפני שמספק יש לתלות לחומרא אפילו לגבי איסור הנאה (ולא כט"ז לעיל שברש"י הולכים להקל בספק זה).

**החק יעקב** (א') הביא ראב"ד (בהשגות על הר"ף ד"ה והא דתניא) שכתב שהר"ף השמיט את הברייתא הזאת משום שיש בה גירסאות מחולפות והולכים לחומרא בשני הדינים, והוכיח מזה שלדעת הראב"ד ספק חמץ אסור אפילו בהנאה. וכתב החק יעקב שיותר מסתבר לומר שאדרבה מה שהשמיט הר"ף את הברייתא הוא מפני שבשני הדינים הולכים לקולא כדין כל ספק דרבנן, אבל אם היה צריך להחמיר היה לר"ף לכתוב כן כדי להזהיר על האיסור.

**המשנ"ב** (ס"ק ה) כתב שמ"מ אם באותו מקום מצינו רוב ישראל הרי זה אסור, שתולים שמישראל נפל. ועוד כתב שכל זה דווקא בנמצא מיד אחר הפסח או שהיא פת ישנה שא"א שנאפתה לאחר הפסח, אבל כל שאפשר לתלות שנאפתה לאחר הפסח תולים בזה, כי יותר מסתבר לומר שנפל לאחר הפסח מלומר שנפל לפני הפסח והיה מונח זמן רב כל כך עד שנמצא.

ו**כתב מגן האלף** (ס"ק א') שהשמיט הר"ף ברייתא זו כי הוא סובר שלא נאמרה אלא בזמן התנאים שלא נהגו לבטל את החמץ, אבל משתקנו בימי האמוראים לבטל את החמץ, מותר בכל האופנים, ואף שחמץ שבטלו אסור לאחר הפסח בהנאה, היינו משום שיש לחוש שמא יערים ויאמר שביטל, אבל בחמץ שנמצא לא שייך חשש זה.

### ז. ביאור החת"ס: הסבר הברייתא ע"פ התוספתא

**החתם סופר** (ד"ה ת"ר) הביא תוספתא (פ"ב הלכה ג-ד) שנשנו בה שתי ברייתות, באחת נשנה דין "מלאי של נכרי ופועלים ישראל" [כך

## חמץ הנמצא בחנות

גירסתו בתוספתא, אבל בתוספתא לפנינו נשנה רק דין מלאי ישראל ופועלים נכרים, וחנות של נכרים ופועלים ישראל, ובהגהות הגר"א (שם) הגיה התוספתא וגרס בה גירסת הגמ'[, וכתב שזהו גם פירוש הברייתא בגמ', כלומר שמה שנאמר חנות ומלאי של נכרי היינו או חנות או מלאי, אלא שקצרה הגמרא את לשון הברייתא וצירפה את שני הדינים יחד.

וכתב לבאר דינים אלו ע"פ רש"י שהולכים אחרי המלאי [אבל לר"ח שהולכים אחר הפועלים, אין זה מובן למה תולים חמץ בפועלים ולא בחמץ של המלאי], שהברייתא הראשונה מדברת במלאי בלא חנות, דהיינו כשעומד ומוכר פת בשוק, והולכים אחר בעל המלאי ולא אחר הפועלים, משום שיש בו חמץ בדרך קבע, ועוד מכיון שנמצא שם, יש לנו לתלות בחמץ של מקום זה ולא לתלות שבא ממקום אחר ע"י הפועלים, ועוד שמסתמא מצוי יותר חמץ במלאי מאשר אצל הפועלים. ובברייתא השניה מדובר שהחנות שלו, ומוכר שם סחורה שאינה של פת, ומ"מ תולים בו, משום שאם הפועלים הכניסו שם חמץ זכתה לו חצירו בין להקל ובין להחמיר.